

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA'YA DAİR

O. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı

Bu yazımda XVIII. asrın son yarısı içinde, Osmanlı devletinde, ikinci def'aki kaptanlığı esnasında, fasılasız 15 yıl *kaptan paşalık* yapmış olan¹ Hasan Paşa'nın uzun uzadıya terceme-i halini yazacak değilim; bu arzumu başka bir yazıya bırakarak, Hasan Paşa'nın nüfuz ve ikbalinin derecesine, tahakküm mertebesine varan bu nüfuza karşı alınan mukabil tedbirlere ait vesikaları neşredeceğim. Bu vesikalar, Gazi Hasan Paşa'nın kendi yetiştirmesi ve *kapı kethüdası* olup, sonradan efendisinin himmeti ile sadriazam olan Koca Yusuf Paşa'ya ait *Mektubî-i sadr-ı âli* defterindedir. Bu defterde Yusuf Paşa'nın etrafa yazdığı diğer muharrerat da vardır. Vesikalar arasında hükümet merkezinden sadriazama yazılmış tahrirat suretlerine v.s. tesadüf edemedim. Yusuf Paşa'nın Hasan Paşa'ya dair İstanbul'da sadaret kaymakamına, şeyhülislâma ve efendisi Hasan Paşa'ya gönderdiği mektuplardan, hükümet merkezinden kendisine gönderilmiş olan mektupların meallerinin neden ibaret olduğu, bir dereceye kadar, anlaşılmaktadır. Başvekâlet arşiv dairesinde bulunan bu defterlerdeki vesikaları nakletmeden evvel, Hasan Paşa hakkında biraz malûmat verelim :

Hasan Paşa, Tekirdağ'ında, Hacı Mehmed veya Hacı Osman isminde bir tüccarın kölesi ve manevî evlâdıdır.² Küçüklüğünden beri gözü pek ve fevkalâde cessus ve didişken idi; efendisinin çocuklarını bile döverdi. Hattâ Hacı Osman Ağa, bu hallerinden dolayı, kendisini başkasına satmak istedi ise de, karısı: „evlâdımız gibidir“ diyerek, razı olmamıştı; fakat on yedi, on sekiz yaşlarına gelen Hasan, memleket

¹ Hasan Paşa'nın birinci defaki kaptan paşalığı 1183 (1770) ten 1187 (1774) senesine kadar devam etmiş ve Mustafa III. 'nin vefatını müteakip, 37 gün sonra kaptanlıktan azlolunarak, Rusçuk taraflarına memur edilmişti.

² Cezayirli'nin efendisinin adını *Hadikatülvüzerâ* ile *Sicill-i osmanî* Hacı Mehmed, Cevdet (*Tarih*, V, 16) ise, Hacı Osman gösterirler. Hasan Paşa'nın ölümünde kayın atası Hacı Osman hayatta idi. Acaba Cevdet tarihi, efendisi ile kayın babasını karıştırdı mı? Yoksa, Hasan Paşa efendisi olan Hacı Osman Ağa'nın kızını mı aldı? Bu cihetler elde edilecek vesikalarla meydana çıkacaktır. Şimdi malûm olan şey, Hacı Osman Ağa'nın Cezayirli'nin kayın pederi olduğudur.

delikanlılarını da dövmeğe başlayınca, Osman Ağa bu yaramaz evlâtlığını oradan uzaklaştırmak isteyerek, kendisini azat edip, ticaret gemilerinden birine vererek, ticaret yapmak üzere, bazı yerlere göndermiş ve bu suretle yanından ayırmıştı.

1152 (1738) de *yeniçeri ocağına* giren Hasan, Avusturya — Rusya seferi esnasında, Belgrad muhasarasında büyük cesaret göstermiş, harpten sonra Tekirdağı'na gelmiş, ve oradan da, Cezayir'e gitmek üzere, bir gemiye atlayarak, açılmıştır. Genç yeniçeri Hasan Ağa, denize açıldıktan sonra, bindiği gemi, tesadüf olunan bir ecnebî gemisine rampa ettiğinden, derhal bu gemiye atlayarak, yatağan bıçağını çekip, içindekilerle mücadele ettiği sırada, denizin cereyanı ve rüzgârın akıntısından dolayı, gemiler bir birlerinden ayrıldığından, orada yalnız başına kalmıştır. Hasan, gemi mürettebatından on beş kişiyi öldürüp, geri kalanları da kamaraya kapatmış ve bu sırada tesadüf ettiği bir Cezayir gemisi Hasan'ın gemisini alarak, Cezayir'e getirmiştir. Hasan'ın gösterdiği bu büyük cesaret ve kabadayılık fevkalâde takdiri mucib olmuş ve, Cezayir ocağının âdeti üzere, zaptettiği gemi kendisine bırakıldıktan başka, fazla olarak, bir de kahvehane verilmiştir. Bu suretle Hasan Ağa'yı Cezayir dayıları, aralarına katmışlardı; hattâ şöhreti etrafa yayılan Hasan Dayı az zaman sonra, Tlemsen begi bile olmuştu. Hasan Dayı daha sonra, Cezayir'in ileri gelenleri, bilhassa Cezayir beglerbegi ile aralarında hasıl olan geçimsizliğe mebnî, öldürüleceğini anlayınca, evvelâ İspanya'ya kaçarak, oradan İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı donanmasının sıra kaptanları (mirî kaptanlar) arasına girmişti (1174 = kânun II. 1761).¹ Hasan Ağa bundan sonra terakki ederek, Osmanlı donanması amiralları arasına girerek, iptida *riyâle*² ve daha sonra *kapudâne*³ olmuştu (1180 = 1766).

Hasan Bey bu hizmette iken, ruslarla meşhur 1182 (1768) seferi açılmıştı; karada Osmanlı kuvvetlerini mağlûb eden ruslar, Akdeniz'de de bir deniz muharebesi yaparak, Mora, Adalar v. s. Rumeli sahillerindeki ortodoks rumları ayaklandırmak ve kolayca arzularına nail

¹ Cezayir beglerbegisi, Hasan Dayı'nın kaçmasından müteessir olarak, Tlemsen hazinesinden para alarak, kaçtığını İstanbul'a yazdığından, Hasan Dayı'nın malı müsadere olunup, baş bakı kulu (hazine tahsil şubesi müdürü) Hüseyin Bey tarafından hapsedilmiş ise de, hakkında söylenen şeyin iftira olduğu anlaşıldığından, malı iade olunmuş ve yazdığımız gibi, kendisine kaptanlık tevcih edilmiştir.

² *Riyâle*, eski Osmanlı deniz teşkilâtında liva yani tuğamiral (contre amiral) derecesinde bir rütbe idi. Riyâle terfi ederse, *patrona* = *vice amiral* = *bahriye feriki* olurdu.

³ *Kapudâne* eski bahriye teşkilâtımızda kapudan-ı derya, yani baş amirallik veya umum donanma kumandanlığından sonra gelen bir rütbe olup, daha sonraları bunlara reis paşa denilmiştir. Bugünkü teşkilâtımıza göre, birinci ferik amirali = corps amiral'dır.

olmak istiyorlardı. Bunun için Baltık denizinde gemiler yaptırdıktan başka, İngiltere'den de gemiler satın almışlar ve Akdeniz'e geçerek, 14 kadar büyük kalyon ile Mora'ya hücum etmişler, fakat muvaffak olamamışlardı. Bu sırada Osmanlı donanmasından Cafer Kaptan kumandasında olan on beş kıt'a gemi ile çarpışan ruslar çekilmişler ve bizim donanma da Sakız taraflarına gelmişti. Rus donanması aded itibarı ile bizden noksan idi ise de, gemilerinde ingiliz ve danimarka gibi bahri devletlerin değerli kaptanları ve ingiliz amiralları bulunup, bizim donanmada ise, gemicilerle gemi reislerinin çoğu deniz işlerinden gafil olduklarından başka, gemideki cenk askeri de şöyle böyle toplanmış ırgat, hammal ve diğer işe yaramaz güçtünden olduğundan, Ruslara karşı galebe çalmak müşküldü.¹ Koyun adaları etrafında yapılan muharebede kapudâne-i hümayun kaptanı Cezayirli Hasan Bey'in gösterdiği hârikulâde cesaret düşmanın maneviyatını kırmış ise de, Hasan Bey'in saff-ı harp harici kalması ve donanmamızın ve bilhassa Cafer Kaptan'ın geceleyin iki taraf donanmasının bir birinden ayrılması üzerine, daracık olan Çeşme limanına girerek, diğer gemilerin onu takib eylemeleri, boş yere, donanmamızın batmasına ve mahvolmasına sebeb olmuştur.

Bu Koyun adalarındaki harp, bir donanma harbinden ziyade, iki kapudâne kalyonunun mübarezesinden ibaret olup, fevkalâde müheyyiçti. Türk kapudanesinin kumandanı Cezayirli Hasan Bey ve Rus kapudanesinin amirali ise, İspridof idi. İspridof'un büyük kalyonu Hasan Bey'in gemisi üzerine gelirken, Hasan Bey tarafından atılan bir gülle ile düşman kalyonunun dümeni parçalanmış, su akıntısı ile gemi Hasan Bey'in gemisi üzerine düşmüş ve iki taraf bir birine karışmıştır. Hasan Bey bir kaç çarpmış halatını keserek, salıncak gibi her bir ipe bir kaç türk askeri yapışıp, kendisi de beraber, düşman gemisine atlamışlardı. Bu suretle düşman gemisine atlayan otuz kişinin bin kadar düşman ile çarpışması ve muvaffak olması tabii mümkün değildi; fakat bu otuz neferin taarruzundan korkan bazı düşman askeri geminin çanaklığına çıkmışlar ve Hasan Bey'in üzerine kurşun atarak, yaralamışlardı. Hasan Bey fütur ge-

¹ Çeşme muharebesine ait vukuatı kendisinden hülâsa ettiğim *Mürüütevarih* müellifi Şamdânîzade, Hüsameddin Paşa kapudân-ı derya olunca, komşu olmak münasebeti ile, Fındıklı'daki konağına giderek, tebrik etmiş; Hüsameddin Paşa da kendisinin tebrik edilmemesini, eğer bu işe tayini dört ay evvel olsa idi, arzusu gibi hazırlanacağını, halbuki şimdi bozuk düzen ve hiç bir iş yapmadan harekete mecbur bulunduğunu ve işin yalnız zat ile olmayıp, zamana ihtiyaç olduğunu, hazaardaki mevcutla sefere gidilemeyeceğini ve halbuki şimdi bilmeburiye böyle sefer edileceğini ve bu mevcudun da bir kısmının ulûfesi selefi olan kaptan paşa tarafından alınarak, derceb edildiğini acı acı söylemiş ve sonunda „hemen dua edin, küffara rast gelmeyelim; eğer rast gelirsek, bizim askerimiz ve alâtımız ancak firara kifayet eder; muharebe edersek, nadim oluruz“ demiş (1184 vukuatı arasında).

tirmeyerek ve soğuk kanlılığını muhafaza ederek, geldiği tertib üzere, tekrar kendi gemisine geçmişti. Hasan Bey'in bu cür'etinden kalyondakiler o kadar korkmuşlar ki, bir daha hücum edilmek endişesi ile, kendi kalyonlarının cephaneliğini ateşlemişler ve bu ateş Hasan Bey'in kalyonuna da tesadüf ederek, tutuşturmuştu. Hasan Bey ve diğerleri kendilerini denize atarak, yüzebilenler bir tahta veya bir varil parçasına tutunarak, kurtulabilmişlerdi. İşte bu heyecanlı ve tehlikeli anda kapudâne Hasan Bey, yatağan bıçağını ağzına alarak, denize atladı ve bir tahta parçası yakalayıp, onunla selâmete çıkmak istedi. Almış olduğu yara sebebi ile, ıztırabı fazla idi; kendisi sahilden görülüp, hemen bir kayık gönderilmek sureti ile, kurtarıldı. Malûm olduğu üzere, kaptan Hüsameddin Paşa'nın donanma üzerinde nafiz bir kumandan olmaması ve eski kaptanlardan Cafer Kaptan'ın, akşam karanlığından istifade ile, Çeşme limanına girmesi ve arkasından diğer gemilerin de kendisini takib etmesi üzerine, düşman, kendi kendilerini tuzağa koyan donanmamızın manevra yapmayacak derecede limanda bir biri üzerine yanaştığını görünce, İngiliz amiralinin teşviki ile, ateş gemileri ve hariçten yağlı neft ve humbara ile içeriye ateş atmağa başladı. Bu ateş kalyonlardan birine rast gelip, yakmakla, kalyon leventleri kendilerini denize attılar; ateş diğerlerine de sirayet ederek, donanmamız yok yere mahvolmuştu. Donanmanın mahvolması üzerine, düşmanın Çanakkale boğazını geçerek, İstanbul'a gelmesi büyük ihtimal dahilinde olduğundan, elde gemi bulunmamasına mebni, İstanbul'un muhafazası için, tersanede kalan altı eski kalyon, bir kaç arnavut perkendes¹, dört adet Cezayir gemisi ve diğer bazı sefain tedarik edilerek, boğaza gönderilmiş, Venedik gibi bazı Avrupa devletlerinden yüksek baha ile gemi satın alınmak istenmiş ise de, buna muvaffak olunamamıştı.

Hasan Bey kurtulduktan sonra, kendisine mir-i miranlık'la yine kapudanelik verilmişti. Hüsameddin Paşa'nın muvaffak olamaması üzerine, kaptan paşalık Cafer Bey'e verilmiş, fakat bu zat Çeşme vak'asının birinci müsebbibi olduğundan dolayı, yerine vezaretle Hasan Paşa tayin edilmiştir.² Hasan Bey kaptan paşa olmadan evvel, Boğazhisar'ın, yani Çanakkale boğazının, muhafazasına memur olmuştu. Ruslar Çeşme muvaffakiyetinden sonra, Limni adasına asker çıkarıp, muhasara etmişlerdi; bunu duyan Hasan Paşa ufak kayıklara 700—800 kişi doldurup, kendisi de beraber olduğu halde adaya geçip, düşmanı mağlûp ederek yedi topunu

¹ *Perkendi*, *pergandi* denilen ve garp devletlerinde *brigantin* adı verilen bu gemiler eski donanmamızda *çekdiri* envaından olup, 18 veya 19 kürekle hareket eden tarassut gemilerinden idi.

² Hasan Paşa'nın kapudan-ı deryalığı zilhicce 1183 tedir. Ferman sureti fotoğraflar arasındadır.

almış ve bundan sonra Maydos limanı tarafında gizlenen düşmanı tard ve Mondros limanına çıkanları da perişan ile, boğaz ve etrafını düşmanın tecavüzünden kurtarmış ve bu büyük hizmete karşı altın çelenk ve gazi unvanı ile taltif edilmiştir. İşte Hasan Paşa bu hizmetinden sonra, vezirlikle Cafer Paşa'nın yerine kapudan-ı deryalığa getirtilmişti (zilhicce 1183 = nisan 1770). Hasan Paşa 1187 (1773) senesine kadar kaptanlıkta kaldı. Buna ilâveten Boğazhisar muhafızlığı ve seraskerliği de üzerinde bulunuyordu. Mustafa III.'nin vefatı ve kardeşi Abdülmecid I.'in cülûsunu müteakib, muharrem 1188 (1774) de kaptanlıktan azledilerek, Anadolu valiliği ile Rusçuk seraskerliğine tayin edildi ise de, yine aynı sene içinde ikinci defa kapudan-ı derya oldu ve on beş sene tam bir istiklâl ile burada kaldı ve devlette *saltanat atabegi* oldu.

Gazi Hasan Paşa bundan sonra Suriye'de Şeyh Zahir Ömer, Mısır'da Bulutkapan Ali Bey ve Mora'da rumların cidden pek tehlikeli olan isyanlarını bastırmış ve memleketine pek büyük hizmet etmişti. Bu kıssımların tafsilini paşanın mufassal tercüme-i haline bırakarak, bu son kaptan paşalığındaki nufuzunu anlatalım.

Gazi Hasan Paşa, tersaneyi ıslahı ve donanmayı yeniden vücuda getirmesi, mühim ve tehlikeli isyanları bastırması dolayısı ile, hakikaten büyük itibar ve nufuz kazanmıştı; fakat kendisinin padişaha bile kafa tutabilecek derecede ileri gitmesi, sadriazam Halil Hamid Paşa'nın katlinden sonradır. Halil Hamid Paşa devletin askerî, idarî, iktisadî sukutunu anlamış ve ona göre tedbir almağa başlamış, Avrupa'dan ve bilhassa Fransa'dan mütehassıs getirtmiş, mühendishaneyi açmış, sür'at topçu ocağını ihya eylemiş, hülâsa kendi iki buçuk senelik sadriazamlığı zamanında mütemadî bir faaliyetle çalışmıştı. Kendisine salâhiyet verildiği halde, bazan kendisi kadar ve belki daha ziyade nufuz sahibi olan Cezayirli Hasan Paşa'nın tesiri ile, işini yürütemiyordu. Abdülhamid I. iyi kalpli ve ıslahat yapmak isteyen bir hükümdar olmakla beraber, enerjiden tamamen mahrum olup, iyi başlanan işi sonradan, kendisinin etrafındaki bir zümrenin telkini neticesinde, bozuyordu. Hükûmette bütün nufuz ve iktidarı ele geçirmek isteyen Gazi Hasan Paşa ile Selim Ağa ve oğlu Ahmed Nazif Efendi, Halil Hamid Paşa'nın faaliyetine karşı bir mania teşkil ediyorlardı. Bu maniyı bertaraf ederek, teceddüt faaliyetini yürütmek isteyen Halil Hamid Paşa, Abdülhamid'in hal'i ile veliahd Selim'i hükümdar yapmak için, el altından çalışmağa başladı ve bu hususta merkezde şeyhülislâm Dürrîzade Ataullah, yeniçeri ağası Yahya Ağa ve hariçte Ağrıboz valisi Raif İsmail Paşa ile anlaştı. Veliahd Selim vaziyetten haberdardı; fakat hâdiseyi haber alan Hasan Paşa ve diğerleri, padişahın hemşiresi Esma Sultan vasıtası ile bunu padişaha bildirdikle-

rinden, hal' işi kuvveden fi'le çıkmayarak, akim kaldı; Halil Hamid Paşa azil ve katledilip, yeniçeri ağası Yahya Ağa boğuldu; şeyhülislâm Atallah Efendi de zehirlettiler, bu facia sona erdi.¹

Hasan Paşa, asıl bundan sonra, nufuz ve kudretinin en yüksek derecesine çıktı. Halil Hamid Paşa'nın azli üzerine, yeni sadriazam Şahin Ali Paşa gelinceye kadar, Gazi Hasan Paşa sadriazam kaymakamlığında bulundu. Abdülhamid kendisini feci bir vaziyetten kurtaran Hasan Paşa'ya karşı minnettar kaldı ve Hasan Paşa ne dedi ise, o oldu. Hasan Paşa gayet zeki ve kurnaz olduğundan, Halil Hamid Paşa hâdisesinden sonra, bu kadar nufuzuna rağmen, sadriazamlığa yanaşmadı; fakat gelen sadriazamlar onun tesiri ile hareket ettiklerinden, hakikatte sadriazam kendisi idi. Şahin Ali Paşa ile evvelce kendi kapı kethüdası olup, sonra Mora valisi ve sadriazam olan Koca Yusuf Paşa onun faik nufuzuna karşı ses çıkarmamışlardı. Sadriazam Şahin Ali Paşa onun fuzulî müdahalelerinden ve her işe burnunu sokmasından muztaripti. Hasan Paşa kendi kethüdası olan Yusuf Ağa'yı rikâp ağası² yaptırmak istemiş, fakat sadriazam, merkezde Hasan Paşa etba'nının mühim yerlere girmesini istemediği için, Gazi Hasan Paşa'nın pek mutemedi olan Yusuf Ağa'yı, bir emr-i vaki yaparak, vezirlikle İstanbul'dan uzaklaştırmayı işine uygun görmüştü. Sadriazamın padişaha arzettiği bu mesele hakkında Abdülhamid I. tereddüt göstermiş ve Hasan Paşa'nın bu hususta fikrinin alınmasını Şahin Ali Paşa'ya tavsiye etmişti. Sadriazam arz tezkeresinde şöyle diyordu:

„Nefselemler Yusuf Ağa kullarına rikâb ağalığından mese ve zâret müstahsendir ve Mora muhassıllığı mansıbı münasibdir zannolunur; kaldı ki, kapudan paşa kullarının hatırını tatyib için, eğer münasib ise, şu vecihle istimzac olunsa ki, Mora bu esnada bir mutemedünaleyh ve muktedir vezire muhtac ve şevketlû kerâmetlû efendimiz kapı kethüdanız Yusuf Ağa'dan sadakat cezm eylediklerine binaen kadr-ü şanını rütbe-i vezâretle terfi ve Mora'yı ihsan buyuracaklar; lâkin Yusuf Ağa sizin adaminız ve çırağınız olmağla rey ve rızanız lâzımdır denilse, belki yok demez; yine emr-ü ferman efendimizindir. Eğer bu

¹ Halil Hamid Paşa'nın hayat ve faaliyetine ve Abdülhamid'i hal'a teşebbüsüne dair uzun bir tetkikim için bk. Türkiyat mecm. V, (1936); sadriazam Halil Hamid Paşa s. 213—268.

² Rikâb-ı hümayun ağları şunlardır: yeniçeri ağası, mir-i alem, kapucu başı, büyük mir-i ahur, küçük mir-i ahur, çarşnır başı, çakırcı başı, çavuş başı, kapucular kethüdası, cebeci başı, altı bölük ağaları. Bu ağalıklar XV. asırda daha noksandı, sonradan ilâveler yapılmıştır.

vechile istimzac münasib ise, sonra müşarünileyhin bitübkîhî huzûr-ı hümayunlarına arz olunur. Kapudan paşa kullarından istimzac hususunda vech-i ahâr ve nev'-i diger ile ferman-ı hümayun buyurulursa, yine emr-ü ferman efendimiz hazretlerindir“.

Bu telhis veya arz tezkeresinin üzerine Abdülhamid I. kendi el yazısı ile şöyle yazmıştır:

„Yusuf Ağa maddesi Mora ile ikramı kapudan paşa mutayyeb olmak me'mûldür; istemez ise ahâr (tarikle) ikram olunur; lâkin me'mûlumdur ister. Bakalım ne cevab ider; vech-i ahâr ile istimzac nasıl olmalû yine bildiresin“¹.

Bundan başka yine sadriazama bu işe dair beyaz üzerine² gönderdiği bir hatt-ı hümayunda aynen şunları yazmıştır:

„Benim vezirim,

Bu gece telhisinizde arzolunan Yusuf Ağa'ya vezâret ile Mora muhassılığı tevcih olmak hususu caizesinden maada, taahhüdü olan mebalîğî, nizam verilmek şartı ile, nezdinizde münasib oldukda ve ba'dehû kapudan paşaya nüvaziş ve istimzac eylemeniz ile, mutayyeb ül-hâtır olması dahi matlûbumdur. Bir mikdar küsmek tabiatı kendisinde derkâr; lâkin irade-i aliyem olduğunu bildikde ve hem Mora'da hemân kendisi olmuş gibi ve vakt-i sefer muhakkak eyledikde, bimenihi teâlâ me'mûldür bir işimize yaraması. Heman cenab-ı hazret-i Allahü teâlâ tevfiğler virsin; hassatan çırağımız olmuş olur“.

Bu suretle takarrür eden şekil padişah ağzından Hasan Paşa'ya anlatılınca, reddedememiş, fakat sadriazamdan intikam almağı da unutmamıştır. Hakikaten bu hâdiseden beş ay sonra Şahin Ali Paşa, Hasan Paşa'nın tesiri ile azledilmiş, fakat hükümdar, malını müsadere etmeden, kendisine Selânik sancağı ile İsmail seraskerliğini vermişti. Şahin Ali Paşa'nın yerine Hasan Paşa'nın sabık kethüdası Mora muhassılı Yusuf Paşa tayin olunup, yeni sadriazam gelinceye kadar, kapudan-ı derya Gazi Hasan Paşa sadaret kaymakamı nasbolunmuştu.

Yine başka bir tayin maddesinde, padişahın, Hasan Paşa'dan çekinikliğini gösteren bir mütalâa dermeyeran etmesi üzerine, sadriazam hükümdara bu kadar tereddüde lüzum olmadığını zımnan anlatarak, şöyle demiştir:

¹ Başvekâlet arşivi, Emîrî tasnifi, Hamid I. devrinin hatt-ı hümayun dosyaları (Dosya 4, vesika 1007)

² Beyaz üzerine hatt-ı hümayun, demek hükümdarın sadriazam tarafından takdim olunan bir telhis üzerine derkenar sureti ile mütalâası olmayıp, re'sen ve doğrudan doğruya mütalâasına havi hattır.

„Tersane-i âmirede mahlûl olan kereste mahzeni üçüncü kitabeti maddesiğün—gayri mukaddem kapudan paşaya verilmiş. Vech-i lâyıkı ne ise, öylece idesin. Paşâ-yı mumâileyh infial ider mi, bilmem — deyi mübarek hatt-ı hümayunları sudur eylemiş. Bu kulları ve kapudan paşa kulları şevketlû efendimiz hazretlerinin abd-i memlûkleriyiz. Kul veli nimetine infial etmek cürm-i kabih ve hatâ-yı azimdir“.¹

* *

1787 — 1788 seferinde Hasan Paşa'nın adamı olan Sadriazam Koca Yusuf Paşa ordu ile hareket etmişti; malûm olduğu üzere, bu sefer evvelâ Rusya'ya karşı açılmışken, sonradan Rusların müttefikı olan Avusturyalıların da iltihakı ile, daha geniş bir şekil almıştı. Koca Yusuf Paşa Avusturya tarafında muvaffak olmuş ise de, Rus cephesine tayin edilen kuvvetler bir iş göremediklerinden, o taraflarda mağlûbiyet alâmetleri belirmişti. Rusların hudutta en mühim bir kale olan Özi'yi şiddetle muhasara etmeleri üzerine, burayı kurtarmak için, deniz tarafından da kapudan-ı derya Gazi Hasan Paşa'nın donanma ile gitmesi lâzım gelmiş ve o da hareket etmişti (1789). Hasan Paşa, Özi önüne gelmiş, sahil sığ olduğundan büyük gemilerin sokulamamasına mebni, ince donanmayı sevk etmiş ve fakat bu donanma muvaffak olmayarak, İstanbul'dan istediği diğer ince donanma, havaların ve denizin müsaadesizliğinden dolayı, gelememiş ve neticede Özi kalesi sukut etmişti.² İşte bu kalenin sükutu, nüfuz ve ikbalinden dolayı hakkında söz söylenemeyen Cezayirli Hasan Paşa hakkında dedi koduyu mucib olmuş ve kendisinin ikbalini çekemeyen devlet adamları tarafından aleyhine bir cereyan hasıl olarak, kaptanlığının elinden alınarak, kara seraskerliğine nakledilmesi padişah

¹ Başvekâlet arşivi, Emîrî tasnifi (Abdülhamid dosyaları, I, vesika 1145)

² 1203 senesi safer ayında Karadeniz'de olan donanma ile kapudan Gazi Hasan Paşa boğazdan içeri girip, Büyükdere önünde demir atıp, pazar gecesı akşamdan sonra saraya gelip, huzur'a girince, padişah sultan Hamid, donanmanın böyle mağlûb ve perişan olmasından sual etmesi üzerine: „padişahım, bizim kavlı-kararımız ve ahdımız kara tarafından ordû-yı hümayun ve derya tarafından donanmâ-yı hümayun moskov keferesi üzerine gidilecek değil mi idi? Edirne'den ordû-yı hümayun nemçe keferesi üzerine gidip, moskov keferesi dahi kara tarafından temaşayı kaldırıp, var kuvvetini ve askerini donanmâ-yı hümayun üzerine verdiğinden, galib oldu. Padişahım, kulunuz bir adamım; Eflâtun dahi olsam, bu kadar asker ile mukavemet olunmaz.“ diye cevap vermesi üzerine, padişah ilzam olup Hasan Paşa'ya: „var çamaşır değiştir ve müsâdif hava ile sefineleri tersane-i âmireye götür“ deyi emr itmek ile, Hasan Paşa konağına gidip, çamaşır değiştür, ol gece yine donanmaya gidip, donanmayı tersaneye getirmiştir. (Abdülhamid I. vekâyini takvimî tarzda hülâsa eden yazma mecmua, Türk Tarihi Encümeni kitaplarından Tarih Kurumuna intikal eden kitaplar arasında, s. 56).

ile sadriazam kaymakamı ve şeyhülislâm arasında görüşülmüştü. Fakat Sadriazam Koca Yusuf Paşa, Hasan Paşa'nın kendi yetiştirmesi olduğundan, Hasan Paşa'nın tebdilinde onun fikrinin alınması muvafık görülmüş ve bu husus hakkında sadriazam kaymakamı Mustafa Paşa ile şeyhülislâm Mehmed Kâmil Efendi taraflarından Yusuf Paşa'ya mektub yazılmıştır. İşte aşağıya tarih sırası ile suretlerini sıraladığım mektuplar, Koca Yusuf Paşa'nın Mustafa Paşa ve şeyhülislâm tarafından gönderilen mektuplara verdiği cevaplardır. Bundan başka sadriazam, Gazi Hasan Paşa'ya da 12 rebiulahir 1203 (kânun II: 1789) ve 11 cemaziyelahir 1203 (mart 1789) tarihli iki mektub yazmıştır ki, bu mektupların ikincisini daha evvel neşrettiğimden (bk. *Tarihte vesikacılığın ehemmiyetine küçük bir misal*, Belleten, 1938, s. 373—378), burada tekrar etmeyerek, diğerinin de suretini koyacağım.

Gazi Hasan Paşa, sadriazam Yusuf Paşa'ya gönderdiği mektupta, Abdülhamid I.'in gerek kendisine ve gerek sadriazam Koca Yusuf Paşa'ya olan iltifatından bahsederken, merkezde aleyhine alınan terti-battan bihaberdi, Sadriazam bu mektuba verdiği cevapta şöyle diyordu.

I.

Koca Yusuf Paşa'dan Gazi Hasan Paşa'ya.

„Ez kadim beynehümâde samimî derkâr olan alâka-i fuadiye ve rabita-i vedadiye vasıl-ı derece-i kemâl olduğuna binâen, erbab-ı nifakın kelâm-ı dürûgamizlerine havale-i sem ve ısga birle tağyir pezir olmak emr-i muhal olduğundan, kat'-ı nazar cenab-ı saadetleri kendü pederim ve hayırhah ve gayretkeşim oldukları ecilden daima te'kid-i revabita hillet ve teşyid-i mebani-i meveddeti mucib esbabın istihsaline himmet ve alelhusus her halde hakkımızda sevk-i kelâm-ı hayriyet encâm buyurarak, üzerimize bast-ı cenâh-ı vikayet buyuracakları meczum olduğuna binâen, ol bâbda ityân-ı delil ve burhân, hasılı tahsil kabilindendir. Bu esnada şevketlû, kerametlû velinimetimiz efendimiz hazretlerinin şeref-i mülâkatları ile müşerref olduğunuzda, gerek sadriazam, gerek sen ve Eflak voyvodası ¹ üçünüz dahi

¹ Bu Eflâk voyvodasının İskerletzadelerden Kör Kostantin oğlu Mavro Yani Bey olması muhtemeldir. Hattâ bunun tarafından alınan bazı tedbirlere ve düşmanın mağlûbiyetine dair gönderilen bir tahriratın hükümdara arz edilmesi üzerine, Abdülhamid I. telhisin üst tarafına memnuniyetini beyan ederek, şunları yazmıştır: „Benim vezirim, tamam devlet-i aliyyeme sadakatlı bir voyvoda imiş, Allah islâm ile müşerref eylesin deyû dua eylesem, hidayet-i rabbânî. Hoşimdi heman islâm tarafına olan gayretini Allah zayi eylesin. Yine nüvaziş ile tatyib-i hatır eylesin“ (Başveکہlet Arşivi, dolap 1, sandık 7, hat nr. 20).

benim çırağlarım ve mücerreblerim olduğunuza binâen, sizin için bir dürlü azil yoktur; heman bilittifak gayret idesiz, deyi nutk-ı hümayun buyrulduğu bu defa varid olan tahrirat-ı seniyyelerinde iş'ar buyurmuşuz ve biz şimdiye dek uğur-ı hümayunda feday-ı can ve baş iderek, hasbettâka tediye-i umur-ı lâzime ve tesviye-i umur-ı seferiyede kat'â kusur itmeyüp ez dil-ü can bezli tâb-û tuvan itmekde olduğumuzdan başka, Eflak voyvodasının dahi şimdiye dek rûnûma olan sa'y-ü gûşişi bir vech ile inkâr olunamaz; inşaallahu teâlâ bundan böyle dahi cümlemiz uğur-ı hümayunda cansiparlık merasimini iderek, rizâ-yı meyâmin irtiza-yı mülûkanelerine muvafık harekât ibrazına teşmîr-i sak-ı ikdam o'unacağı bîştibah olmağla cenâb-ı hak ve feyyâz-ı mutlak cümlemize tevfiyat-ı aliyyesini refik idüp din-ü devlete lâîk hidemata mazhar eyleye âmin. Kaldı ki, azl-ü nasb kader hali olmakdan nâşi, gerek mazûl ve gerek mansûb lâzime-i zimmet-i ubudiyet olan ancak hukuk-ı veli nimet kemâ hüve hakkıhi ifa ve icra itmek olduğu zahir ve gece ve gündüz zikr-ü fikrimiz âyâ karîn-i pesend olacak hidemata ne vech ile muvaffak olabilürüm diyerek rûz-u leyâl taht-ı livâ-i hazret-i risalet penâhîde dest ber dâste-i kadî ül-hacât olup istid'ay-ı inâyet ve tevfiyat itmekde olduğum bahir olmağla heman cenâb-ı bâri cümlemizin veli nimeti olan şevketlû kerametlû efendimiz hazretlerinin rıza-i hümayunlarına muvafık harekâta mazhar eyleye âmin.

Cenab-ı düstûrileri ile beynimizde ayrı ve gayrı bir nesne olmayup nik-ü bed tarafeynden zuhur eden hâlât bir birimize râci olmakdan nâşi, bundan böyle dahi sûrî ve mânevî bir birimize muavin ve müzahir olarak vacibe-i zimmetimiz olan tediye-i hidemât-ı devlet-i aliyyeye sa'y-ü gayret birle tahsil-i nik nâm itmeklik vâcibe-i ubudiyetimiz olduğunu beyan siyakında. Fi 12 r. (rebiulâhır) sene 203“.

II.

Koca Yusuf Paşa'dan kaymakam paşaya.

„Kaymakam paşa'ya ¹

Hâlâ kapudân-ı derya saadetlû Gazi Hasan Paşa hazretlerinin bu defa Karadeniz'de me'mûl üzre hizmete muvaffak ola-

¹ Bu mektuplar 3 numaralı mektubî-i sadr-ı âli defterinde olup, tabîî gönderilen mektupların müsveddeleridir. Bundan dolayı elkab ve hatime yazılmamıştır.

madığına binâen, kara seraskerliği uhdesine ihâle olunmak hususu bâ emr-i hümayun saadetlû, semahatlû şeyhülislâm efendi hazretleri ile bilmüzakere istihsan olunup, bu suretde nezd-i halisanemizde dahi istisvab olunduğu suretde yerine, nasbi iktiza idecek kapudan paşa tersane ricalinden ve yahud ahardan kim olmak münasibdir ve heman şimdilerde olması ve yahud müşarünileyh mecmû' donanmâ-yı hümayunun levazımı ve mühimmatını ve neferatı tekmil ve techiz ve tanzim birle donanmâ-yı hümayunun ihracına karib müddete dek imhâl olunması şıklarından kangısı münasib ise, iş'ar olunması bu defa bâ irade-i hümayun irsal buyurdıkları bir kıt'a kaime-i müşîrîlerinde derc ve tastir olunmuş.

Filhakika müşarünileyhin kara seraskerliğine liyakat ve ehliyeti bâhir olmakdan nâşi, bu vech ile müzakere ve istihsan olunması tedabir-i saibe ve arây-ı sâkıbeden olup, ancak müşarünileyh kara seraskeri olduğu suretde, ordû-yı hümayunun Dersaadet'den vakt-i hurucu olan nevrûz-ı firûzda müşarünileyh Asitane'den hareket ve asakir-i külliye ile bu tarafa doğru azimet eylemesi lâzimedenden ve müşarünileyhin nevrûzde Asitane'den hareketi ve yerine aharı kapudan paşa nasbi irade olunduğu halde, kapudanlıktan infisal ile meyus olacağına binâen, marifetiyle görölmesi ferman olunan umur-ı tersanenin karîn-i ta'til olacağı bedihiyattan olup, lâkin müşarünileyhe hem umûr-ı tersaneyi idare ve hem de kara seraskerliğine müteferri sivadı tediye ittirerek iki emr-i cesimin vech-i suhûlet ile gördürölmesi esbabına teşebbüs olunsa dahi, hoş olmaz mı? mülâhazası bu vechile hatıra hutûr ider ki, müşarünileyh ile bilmülâkat cenabınızın berren ve bahren imal ve idare-i asker hususunda ne derecelerde liyakatınız ve ehliyetiniz olduğu malûmumdur; geçen sene ber mukteza-i kader kemâ hüve hakkıhi bahren bir iş görülemedi ise dahi, inşaallahü teâlâ bu sene-i mübarekede, yine inzimâm-ı himmetiniz ile, küffardan ahz-ı intikam olunmak eltaf-ı hafiye-i ilâhiyeden müsted'adır; ancak kapudanlık umurunu idareye muktedir birisi yine inzimâm-ı rey ve marifetiniz ile intihâb ve tevkil olunup, bu sene-i mübarekede cénabınızın kara seraskeri olarak azimetinize irade-i aliyye-i şahane taallûk itmekle mukteza-i gayret ve hamîyyetiniz üzre kapudanlığa her kimi istisvab ider iseniz, heman intihab ve tevkil idüp, cenabınız dahi karadan azimet esbabının istih-saline ve levazım-ı râhiyenizin tedarikine şürû' ve mübaşeret

birle nevrûz-i firûzda Derseadet'den harekete himmet ve bir taraftan kapudanlık umuruna ve donanma-yı hümayunun techiz ve tanzimine dair hususatda intihab olunacak vekilimize ianet ve nezaret eyliyesiz; inşaallahü teâlâ cenabınız karadan ve vekiliniz deryâdan küffar-ı hâksarın üzerine hücum ve iktiham eylediğinizde, avn-ü inayet-i bârî ile katî küllî iş görülmesi me'mûl-i dergâh-ı izzetdir diyerek, müşarünileyhe ifade olunup, marifeti ile vekil olarak birisini intihab ider ise, müşarünileyh dahi kapudanlık üzerimdedir deyüp, donanmâ-yı hümayunun techiz ve tanzimine dikkat ve vekil olarak intihab ideceği kimesneye min küllülvücûh imdad ve iânât eylemek enseb mülâhaza olmağla, bu keyfiyeti evvel emirde müşarünileyh hazretleri ile müzakere ve bâdehu rikâb-ı müstetâb-ı mülûkâneye arz ve ifade birle, karîn-i istisvab olduğu suretde, müşarünileyhe tefhim birle, her kimi intihab ider ise, heman vekil nasb ve tayin ve müşarünileyhin dahi nevrûzdan mukaddem külliyyetlû asker ile Derseadet'den hareket ve bu taraflara doğru azimet ve Derseadet'den hareketine değin umur-ı tersanenin idare ve donanmâ-yı hümayunun techiz ve tanzimlerine dikkat ve nezaret eylemesini te'kid idüp, müşarünileyhin vekil olarak intihab ideceği kimesne eğer zatinde işe yarar âdem ise, müşarünileyhin Derseadet'den hareketinden sonra bilasâle kapudanlık ol kimesnenin uhdesine ihâle olunmak ve eğer işe yarar âdem olmadığı halde, eshab-ı liyakat ve iktidardan ahar birisi intihab ve bilasâle kapudan nasb itdirilmek suretleri ol vakit asan olacağı ve müşarünileyhden istimzac olunmaksızın heman şimdi birisi intihab olursa, müşarünileyh umûr-ı tersaneye bakmayacağı zâhir ve donanmâ-yı hümayunun ihracına karib müddete değin imhal olursa, donanmanın vakt-ı hurûcu rûz-ı hızır esnaları olup, müddet-i karibe nihayet-i nevrûz olmak iktiza ideceği bâhir ve müşarünileyh ise, nevrûzda Derseadet'den hareket itmeli ki, vakt-ü zamanı ile mahall-i memuriyetine irişüp, küffar-ı hâksar davranmazdan evvel bir iş görüle.

Böyle olduğu suretde, heman bâlâda iş'ar olunan vech üze, şimdilik kapudanlığı idare eylemek üze karadan memûr kılınması enseb mülâhaza olduğu malûm-ı seadetleri buyuruldukdâ, ber vech-i muharrer keyfiyeti rikâb-ı hümayuna arz ve ifade ve efendi-i müşarünileyh ile dahi müzakere birle, ne vechile irade buyurulur ise, ana göre hareket ve suret-i nizamını taraf-ı

halisânemize dahi tahrir ve iş'ara himmet buyurmaları siyakında kaime. Fi 21. r. (rebiulahr) sene 203⁴.

III.

Koca Yusuf Paşa'dan kaymakam paşaya.¹

„Kaymakam paşa'ya,

Hâlâ kapudan-ı derya vezir-i mükerrerrem izzetlû Hasan Paşa hazretlerinden bilcümle neferat müteneffir olduklarına binaen, azl ve yerine ahârı nasb olunmasına dair bu defa firistade ve ib'as buyurulan kaime-i düstûrileri varid ve vasıl ve mefhum-u mü'ed-dasına ittıla-ı halisânemiz hasıl ve şamil olmuştur.

Umur-ı donanma devleti aliyyenin öteden beri umur-ı vacib ül-itinasından olup, alelhusus böyle hengâmda cümle umura akdem olmakdan nâşi, bu husus ferden ve içtimaen mülâhaza ve müzakere ve nik-ü bedi etrafı ile mütalea ve müşavere olundukda, fi nefselemlr müşarünileyhden müteneffir olduğu tahkik olunan hâlâtdan olduğuna binaen, müşarünileyhin azl ve yerine ahârının nasbı lâzım gelüp, lâkin müşarünileyhin azl ve yerine ahârının nasbında bir kaç mahzur derkârdır.

Evvelâ mahzurun birisi elhâletü hazihi donanmâ-yı hümayunun Derseadet'den vakt-i hareketine kırk elli gün kalmağla, müşarünileyh şimdi azl olunduğu suretde, gaybı cenab-i bârîden gayrı kimesne bilmez; işin aşağısı güzel oldu ne âlâ ve maazallahü teâlâ encâmı fena geldiği halde, işin evvel ve ahârını bilmez bir alay sebükmağzan kapudan paşa azl olunmamış olsaydı, işler böyle olmaz idi diyerek enva'-ı eracif ihdas idecekleri âşikâr; ve birisi dahi halkın erâcif işaasına bakılmayarak, müşarünileyh azl ve ahârı nasb olunacak her kim olursa olsun, beher hal işi on gün zarfında ancak kendisini tanzim ve lâzimesini tetmime çalışacak bu suretde ne zaman iş görecektir ve ne vakit donanmâ-yı hümayunu techiz ve askerini cem ile hareket idecek? Bu dahi akıldan bâîd olduğunu erbab-ı şura ledelifâde eğerçi bu mahzurlar derkârdır, lâkin müşarünileyhin hali böyle ve neferatının ahvali öyle. Müşarünileyhin kapudanlıkda ibkası sureti tercih olursa, bu vakit evkat-ı saireye makûs olmayup ve bu husus din-ü devlet hizmeti olmağla, bu babda halk şöyle dir imiş böyle dir imiş diyerek, ta'til-i mas-

¹ Mektubî-i sadr-ı âli deft. var. 75; aynen.

lâhat-ı matlûbeye ruhsatdâde olmak dahi münafi-i gayret ve diyanet bir hâlet olmağla, bunun bir çaresine bakılmak lâzime-dendir deyû işin sühuleti tarafı sual olundukda, müşarünileyhin azl ve yerine aharının nasbı murad olunduğu suretde, nasb olunacak kimesnenin hakkında serd olunan mahzur-ı mezkûre bakılmayıp, donanmâ-yı hümayuna vaz' olunacak asker, gerek taraf-ı şahaneden ve gerek cainib-i düstûrilerinden hezar ikdam ve ihtimam olunarak, her ne vechile ve ne tarikle olur ise olsun, tedarik ve kalyonlara vaz' olunmak mümkün ise, heman müşarünileyhin azline ibtidar olunmak ve eğer bu surete tiz elden rabita verilmek mümkün olmadığı suretde, müşarünileyh mezd-i mekârim vefd-i şahaneye getürdölüp donanmâ-yı hümayunun mükemmel ve muntazam ihracı kat'i matlûb-ı hümayunumdur; eğer ber vefk-ı meram iş gördün ne âlâ ve maazallah hilâf-ı memûl bir gûna hareket zuhûr ider ise, selâmet-i hâl bir vechile mutasavver değildir, sonra sen bilürsin, bildim bilmedim dimeyesin, fimabaad hâtır gönül bertarafdır diyerek, itabâmiz ve gazabengiz muamele olunduğu halde, müşarünileyh encamında kazaya uğrayacağını derk idüp, malikânesi olan Bolu ve Kastamonı sancakları asker yatağı olmağla, tiz elden on on beş bin asker cem ideceğinden başka, bedeninden dahi katî vafir akçe virerek, ol tarafda olan kalyoncu neferatını itmâ' ve mutad olan mevacibleri üzerine maa ziyadetin akçe zam iderek neferat cem'ine ibtidar ideceği zâhirdir.

Vakta ki müşarünileyh bu vecihle ikdam ve ihtimam iderek, donanmâ-yı hümayun kalyonlarını tamir ve techiz ve maiyetine bilistishab Karataş altına vardıklan sonra, donanmâ-yı hümayunun askeri ve sair levazımı tamı mıdır değil midir hufyeten mahsus mutemed adamlar irsal olunup, kapudanlardan ve sairlerden sırren tashih olunup, cümlesi tamam olup, bir kusur ve küsurları olmadığı badettahkik müşarünileyhe ızhâr-ı suret-i nevaziş olunarak, senden her halde uğur-ı din ve devlet-i aliyyede hizmet ve sadakat zuhuru me'mûl olduğuna binaen, kara seraskerliği dahi uhdenize ihale olunmağla, kapudanlığa birini tevkil ile, sen binnefsi kara seraskeri olarak ordû-yı hümayuna azimet eyleyesin, sana olan hüsn-i teveccüh-i şahane muktezasınca berr-ü bahr seraskerliği uhdenine muhavveldir göreyim seni, şöyle gayret idesin, böyle gayret idesin diyerek, taltif olunduğu suretde, ol zaman birini tevkil ideceği melhuzdur. Ve illâ müşarünileyhin vehle-i ûlâda azli bir vechile tecviz olunamaz, bir

kere dahi Derseadet'e tahrir ile ol tarafda dahi tekrar mülâhaza olunup, ana göre hareket olunmak lâzimedden olduğu ittifak-ı ara ile karardâde olduğuna binaen, keyfiyet rikâb-ı hümayuna arz ve ifade olunmağla, müşarünileyhin azli madde-sini gayet hafî tutarak ve bir vechile kendüye serrişte virilmeyerek, saadetlû semahatlû şeyhülislâm efendi hazretleri ve sair iktiza idenler ile müzakere ve müşavere olunup, müşarünileyhin azli ve aharının nasbı iktiza eylediği suretde, balâda iş'ar olunduğu üzre, nasb olunacak her kim ise asker cem'i ve levazimat-ı sairinin tehiyesi beher hâl devlet-i aliyyenin binnefs ikdam-ü ihtimamına menut olduğu ve devlet-i aliyye tarafından ikdam-ü ihtimam olunmadığı suretde nasb olunacak her kim olur ise olsun, asker cem'ine ve tehiye-i levazımata adîm ül-iktidar olup, aralıkda maslahat karin-i tatil olacağı, eğer müşarünileyhin ibkası irade olunup bervech-i muharrer taraf-ı hümayundan kendüye emr-ü tekid olunmak sureti istisvab olunur ise, müşarünileyh bim-i can ile var kuvveti bazuya götürüp, bezl-i mechûd ve nisar-ı nükud iderek, bir iş görmesi me'mul idüğü ve bâdehû yerine aharının tevkil ittirilmesi mümkün olacağı ve müşarünileyh bu uğurda her ne ki sarf ider ise, dahi din-ü devlet uğrunda sarf itmiş olup, saye-i devleti aliyyede ez'af-ı müzaaf mükâfât-ı cemilesine mazhar olacağı ve bâlâda iş'ar olunduğu üzre, eğerçi bu tarafda iki şık olarak istisvab olunup, ancak şıkdan birinin ihtiyarı ve yahud ahar vechile tedbiri görölmesi emr-ü irade-i şahaneye menûd olduğu malûm-ı seadetleri buyuruldukda, cenabınız dahi keyfiyeti rikâb-ı müstetâb-ı mülûkâneye arz ve ifade birle ne vechile emr-ü irade-i şahane müteallik olur ise, ana göre hareket ve keyfiyeti savb-ı halisanemize dahi tahrir ve iş'ara himmet buyurmaları siyakında kaime. 11- c. sene 203".

IV.

Sadriazam Yusuf Paşa'dan şeyhülislâm efendiye.¹

„Şeyhülislâm efendiye,

Bu defa mahfice irsal buyrulan kaime-i şerifeleri vasil-ı yed-i hâlisânem olup metin ve hamışinin mezaya ve mealleri mü bêmû ve harf beharf malûm-ı sadıkanem olmuşdur; kapudan paşanın cemî-i ahvali ve ricâl-i donanma ve askeri, ne derecelerde tenfir eyledikleri ve aynı ile tahrir-i muhakkıkaneye

¹ Varak 76; aynen.

leri gibi olduğu manend-i şems aşikârdır ve âlemin lisanında dahi böylecedir.

Donanma maddesi, nazar-ı teemmül ile bakıldıkda, pek azîm ve cesîm, vaktimize göre saltanat-i seniyyenin ve cünüd-i muvahhidinin kuvvet üz-zahıdır; iyâzübillah bir tezelsül tetarruk eylemek lâzım gelir ise, karada olan ordularımıza dahi tesir ideceğinden şüphe yoktur. Zat-ı semahat simatları eben an ced hanedan-ı muhalled ül-erkân-ı cihandarînin ve şevketlû kerametlû veli nimetimiz efendimizin ve cümle ümmet-i Muhammed'in hayırhahı olduklarına binaen, hatıra geleni taraf-ı şeriflerine ifadede beis yokdur.

İşler matlûb üzre zuhur eyledi ne güzel, hak teâlâ hazretlerine sığınuruz; aksi kaziye vuku bulduğu suretde bizim gibi bendelerin hezarı, uğur-ı hümayuna feda olsun neyi müfid olur? Kapudan paşa tebdili ve yerine kapudâne veya aharının nasbı eğerçi vacib oldu, lâkin ihrac-ı donanmaya otuz kırk gün kaldı; yerine olacak adam kim olur ise olsun, ne zaman kendisine rabita virecek ve ne zaman asker tahrir idecek? Yeni yaka bir şahsı tehdest olmağla kendü gailisine düşüp donanma vakti ile çıkmasından yeis gelecek. Özi elimde değil ki, oldukça sefain-i küffara sedd-i râh ola; âdây-ı din Karadeniz'i donanmadan hâli bulduğu gibi süfün-i mahzulesini taraf taraf Rumeli ve Anadolu sahillerine taslit ile kara seferine gelecek askere dahi mani-i ictima olacak. Bu hâlât dakik-ü amîk mülâhazaya muhtacdır.

Benim bildiğim, hayırlı olan kapudan paşa çünkü huzûr-ı hümayunda itâb-ı şahaneden berk-i hazân gibi lerzân olup donanmâ-yı hümayunun kâmilten techizine ve Özi kalesinin bizler ile bilittifak avn-ı bârî ile istirdadına teahhüd eylemiş; ikrarına bakılıp kat'â yüz virilmeyerek ve ihafe ve tehdid olunarak donanmâ-yı hümayun kendisine hâh nâhâh techiz itdirilip, vaktiyle Karadeniz'e ihrac olunmakdır; sâye-i hazret-i tacdarîde malına nihayet yok ve senevî yalnız mukataat-ı iradı bin kiseyi mütecavizdir; hisseti bırakıp meydana bir kaç bin kise akçe koyulup ve kapudanân ve ricâl-i tersane ve askere evvelki gibi muamele-i unfü terk ve kalblerini tatyip eylese, görülmeyecek iş yokdur ve asker dahi bulunur; ancak eli her daldan kesilip, kazaya uğrayacağını cezm itmedikçe, bu vechile sarf-ı mal ve tağyir-i meşreb iderek, maslahatı görmez.

Behey semahatlû efendim! Akçeyi ve iradı biz kimin sayesinde kazandık? babamız mirasından mı kaldı? cümlesi fazla-i inâyât-ı padişahî değil mi? Rabbimize sığınuruz, düşman galebe itse, nükud ve mâli ne mahalle sarf itsek gerek? Henüz ol vakitte aklı olan hayatı istemez. Bu adam hali üz-zihn bir adam olmağla bu dakayıkı bilmiyor; canib-i dâveraneden çin-i cebin gösterilerek ve bir birini müteakib şedid ve ekid ve korkunç hutut-ı hümayun ısdar olunarak donanmanın asakiri ve levazımı bîkusur techiz ve maiyetine istishab ve vaktiyle Karadeniz'e çıkıp sadriazam karadan ve sen deryadan sây iderek Özi'nin biavni'llah halâsına ve âdâdan intikam alınmasına müsaraatın kat'î senden matlûbumdur; donanma tehire kalıp ve yahud asker ve mühimmatı natamam olup küffar gemileri Karadeniz'de fesad idecek olur ise, kendini yok bilesin; ana göre başının tedarikini gör. Mezâmîni derc olunmak ve bu vâdiden tecavüz olunmamak mertebe-i vücubdadır. Me'mûl iderim ki, can korkusu ile, bezl-i mal ve kapudan ve zabitan ve askeri tatyib ve mükemmelen kalkıp gider.

Bu suretler savb-i senâverîden rikâb-ı adaletmaab meşreb ve mezakına göre, layih-i fikr-i acizanem olan tedbirler budur. Yine netice-i kârı ve hükm-i kaderi hazret-i allâm ül-guyubdan gayrı kimesne bilmez. Cenâb-ı mürüvvetnisâbları dahi idare-i perkâr-ı fikr-i saib buyurmaları lâzımdır; böyle tenk vakitte bu adamı hizmet-i mezkûreden şöylece sarf-u tahvil ve ahar bir derdmendi girdaba ilka devlet-i aliyyeye muzır olmak gerek; cesaret müşküldür.

Bolu ve Kastamonî sancakları kapudan paşanın malikâne-sidir; bu iki sancak yalılarında ömrünü Karadeniz'de sebuhluk ile geçirmiş ve derya ahvalini bilir ve cenk ve harb kadir güzide ve müsellâh ve pâk yirmi otuz bin asker çıkar ve asker ve kalyoncu dimeğe lâayık taifedir; müşarünileyh devlet-i aliyye uğrunda bir senelik mukataatı faizini feda ile, üç dört yüz kise akçe bezliyle voyvodalarına tahrir ve nakden bahşış ve ulû-felerini gönderse ve ikişer bin nefer asker talep eylese, serian rizalariyle isteklû yiğitlerden dört bin nefer tahrir ve irsal iderler ve kat'â tahallûf eylemez; amma akçesiz zor ile kimesne gelmez ve gelse dahi, hayretmez. Arnavudluk'dan asker götürürüm dimiş; bunun hiç imkânı olamaz. Arnavudluk'dan yazılacak asker hazır olsa, bundan böyle üç dört aya dek gelemezler. Ol vakte dek donanma kalır ve asker bugün gelecek, yarın gelecek kelâ-

mı ile imrar-ı evkat ve sonunda ne yapayım asker gelmedi cevabını vireceği bedihîdir. Halbuki Arnavudluk'dan yazılı dîdiği asker nereden çıkacak? malûm değil; yalnız tahriri üç aya mevkuf ve İstanbul'a gelmeleri kaç âyda olacağı edna mülâhaza ile bedîdardır ve müşarünileyhin Arnavudluk'dan asker tahririni irâd itmekden muradı Arnavudluk'dan askerın üç dört ayda geleceğini kendisi ra'na bilür, lâkin Arnavudluk'dan asker gelecek deyû müterakkib ve badehû ne yapayım gelecek arnavud askeri gelmedi; imrar-ı vakit itdikden sonra, arnavud askeri bir taraftan gelmeğe ve gelinceye dek meltemler esmeğe başlayup, ol vakit dahi ne işleyeyim havalar müsaîd değildir diyerek, devlet-i aliyyeyi iğfal ile Derseadet'ten hareket itmemeğe mukaddime kabilinden olduğunda kat'â şüphe yoktur. Müşarünileyhin arnavud askeri tahrir ideyim dimesi ancak bu hikmete mebnidir, gayrı manası yoktur; bu hususa bir vechile müsaade sureti izhar olunmak iktiza itmez.

Mukaddemâ yeniçeri ortalarından yedi aded ortaların yoldaşlarından ve sevahil-i Bahr-ı Siyah ahalisinden donanmâ-yı hümayun sefainine zabitan ve ağaları ile katî vafir asker konuldu ve senaverleri mahsus tersaneye varup, sergi başında oturup, zikrolunan ortalar neferatından asker yazıldıkça, mirî ulûfelelerinden başkaca bir mikdar atıye verilerek, gemilere vâfir asker idhâl eyledim; işbu yedi aded ortalarda dahi vafir neferat hasıl olur. Vezir-i mükerrerem izzetlû kaymakam paşa hazretleri ve sekbân başı ağa ile bilmüzakere tanzimi mümkün olan ve keza-lik akçe bedeli ve ziyadece bahşış ve atıyye ita ile Asitane-i Seadet'de dahi haylıca kalyoncu ve işe yarar neferat tahriri taht-ı imkândadır; cebri ve kerhî havalemiz, hasılı taşra kazalarda beher sene matlûb ola gelen kalyonculara bel bağlatmak caiz değildir, gelenleri dahi çiftçi ve sıbyan makulesi oldukları malûmdur, bu senakârları müşarünileyh kapudan paşaya pend-ü nüşî ve hatırıma gelen vesâyayı şamil bir kıt'a mufassal kaime tahrir eylediğime binaen, aynı bir sureti taraf-ı samilerine gönderilmişdir; suret-i merkumenin atebe-i ulyâ-yı mülûkâneye takdimine himmet buyurmaları mütemennadır.

Kapudan Paşanın azli ile donanmâ-yı hümayun asakirinin ve bervech-i me'mûl tekmili gerek nezd-i sâmilerinde ve gerek vezir-i mükerrerem izzetlû kaymakam paşa hazretleri indinde meczum ise, hiç tevakkuf iktiza itmez ve bunun infisali yine faide vermeyüp ikmal-i asker kabil-i imkân olamadığı suretde bâh nâhâh işi

buna gördürüp, bâlâda tafsil olunduğu üzere, çıkarılmak lâzımdır. Mukaddema iş'ar olunduğu üzere, donanmanın asker ve mühimmat ve küsuru itmam ve Karataş altına vardıkdan sonra, cümle kapudanlara askeriniz tamam mı deyû sual ve tekmili haber alındıktan sonra, müşarünileyhin azlinde yine beis olmamak gerek; heman rabbim hayırlûsını ihsan eyleye âmin. 11 c. sene 203“.

* *

Bundan evvel Belleten'de neşrettiğim Yusuf Paşa'nın Hasan Paşa'ya hitaben yazılmış bir mektubu¹ ile, sadaret kaymakamı ile, şeyhülislâmin Yusuf Paşa'ya yazıp, Yusuf Paşa'nın cevabında zikredilen sözlere bakılınca, İstanbul'da Cezayirli Hasan Paşa'ya karşı bir cephe alınmıştır; yine bu mektuplara göre, deniz ümerası ve asker, Hasan Paşa'nın şiddetinden dolayı, kendisini sevmiyorlarmış. Tarihlerle göre, Hasan Paşa'nın kara saraskerliğine naklinin mukaddimesi daha evvelden, Abdülhamid I.'in vefatından bir az evvel başlamış ve Selim'in hükümdarlığı üzerine, aşağıdaki buyruldu ile Anadolu valiliği ile Rus cephesine serasker olmuştur.

„Sabıka derya kapudanı vezir-i mükerrerem Gazi Hasan Paşa hazretlerine avatıf-ı aliyyeden Anadolu Eyaleti tevcih ve divân-ı hümayundan emri tahrir olunmak buyruldu, 18 ş. 203.“²

Gazi Hasan Paşa uzun müddet kapudanlıkta kaldığından ve bir hayli işleri başardığından dolayı, meşru ve gayr-i meşru, pek çok servet peyda etmişti; aynı zamanda çok tamakardı.³ *Mûriüttevarih*'in kenarına sonradan yazılmış olan Hasan Paşa'ya ait bir notta şöyle deniliyor:

„Cezayirli Hasan Paşa'ya Sultan Abdülhamid merhumun vaki olan iltifatı bir vakitte bir vezire olmamıştır; lâkin müşarünileyh hin-i fevtinde tamam bin kise faizli Sinop malikâne iradı peyda itmişken ve on sekiz sene alettevali kapudan paşa ol-

¹ bk. s. 25.

² Bu emir sadriazam Koca Yusuf Paşa'nın beyaz üzerine buyurulmuşdur (Dahiliye vesikaları, M. Cevdet tasnifi, 16114). Deli başı kalyoncu ve zaim kıyafetleri ve paşalı kavuğu ile zaman zaman tebdil-i kıyafetle İstanbul ve civarını gezen Selim III. 1203 senesi recebinin 24. günü Bahriye binişine gitmeden evvel, valide sultan kethüdası Mahmud Bey ile Paşakapusu'na hatt-ı hümayun gönderip, kapudan-ı derya Gazi Hasan Paşa'nın Özi seraskeri tayin olunduğunu bildirmişti. Sadriazam kaymakamı Salih Paşa, Hasan Paşa'yı çağırıp, bir çeyrek kadar halvetten sonra seraskerlik kürkünü giydirmiş ve onun yerine de kapudâne-i hümayun beyi olan Giridi Hüseyin Bey *Rumeli* payesi ve iki tuğ ile kapudan paşa olmuştur (Türk Tarih Encümeninden Türk Tarih Kurumuna intikal eden kitaplar arasında, yazma mecmua, s. 62).

³ Tamakârlığı, Koca Yusuf Paşa'nın gerek kendisine ve gerek şeyhülislama gönderdiği mektuplardan da anlaşılıyor; mamafih hayırlı eserleri de vardır.

muşken ve dâr-ı dünyada evlâdı olmayup münkatiünnesl iken, tama' ve irtikâbı hadden ziyade olduğundan, daima istihdam eylediği kapudanlardan rüşvet ve hediye-i kesîre alarak herifleri ip kuşaklı ve zor ile hırsız iderdi; anlar dahi râkib oldukları kalyonların mühimmatını satarlardı ve askerini tamam vaz ve istihdam itmeyüp, mevaciblerini alırlar bu sebebdan derunlarında tam takım bulunmayarak, her sene birer ikişer kalyon hazar vaktinde kazaya uğrayarak, kapudanlıktan azli tarihi olan 203 senesi evahirinde tersane-i amirede kapak kaldırır altı yedi kalyon vardı, anın dahi cümlesi cedid değil. Bu sebebdan müşarünileyh müverrihin (yani Şamdânîzade'nin) zannı gibi adam çıkmadı ve devlet-i aliyyeye bu donanma masarifinden hasareti müddet-i kapudanlığında bînihâye idi; erbabına malûmdur“.

Derkenarı yazan zatın mütalâası kısmen doğru ise de, kısmen de garezkâranedir. Çeşme harbinden sonra mevcut donanma bu zatın eser-i himmeti idi. Devlete yapmış olduğu hizmetler göz önüne getirilecek olursa, kusurları pek ehemmiyetsiz kalır. Kendisinin yalnız Türkiye'de değil, Avrupa'da da icraatı ve faaliyeti meşhurdu. Hattâ kendisini sevmeyen ve öldürmemesi için Avrupa'ya kaçmağa muvaffak olan İshak Bey ¹ Paris'ten henüz veliaht olan Selim'e gönderdiği 11 şaban 1201 tarihli arizada Hasan Paşa hakkında şöyle demektedir:

„... Hasan Paşa kulunuz geldikde elbetde kulunuzu sual idecektir; bilmem kulun için fikrine ne gelecektir? Benim efendim! İnyet-i bârî ile mesrur olduğunuzda kerem-i hümayun buyurup, Hasan Paşa kulunuzu din düşmanları karşısında rezil itmeyesiniz; zira cümle Frengistanda bu adamın ismi pek büyüktür ve şimdi Mısır'da eylediği işlere cümle devletler pesend eylediler; gerçi kendini rical, kibarımız sevmezler, lâkin vallahi devlet-i aliyyenin bir sadık kölesidir. Tatlı dil ile her işe kullanılır; haddim değil efendime bu misillû şeyi irad eylemek; lâkin âl-i kâfir belki bu adamı efendime yanlış bildirirler de efendimin gazab-ı hümayunlarına uğradırlar; kaldı ki kalb-i hümayunuzda bir şey dahi var ise, bu kuluna merhameten inayet buyurup, kulun İslambol'a gelince sabr-ı hümayun buyurmanız efendimden niyazımdır; umarım ki, kulunuza merhameten bu

¹ Bk *Selim III. in veliaht iken Fransa kiralı XVI. Lui ile muharebeleri* (Belleten II, 1938 5/6, s. 191 — 246).

niyazımı makbul buyurursunuz. Allah-ü teâlâ bilir ki, sevdiğimden değildir; lâkin efendime lüzumlu bir kuldur; hususa bu günlerde namını Frengistan'da söyletmiş bir kulunuz. Efendimin yanında bulunması gayet ile kulunuza münasib görünür; yine ferman efendimindir“.

*
* *

Ben burada Hasan Paşa'nın mufassal bir tercüme-i halini yazmadığım için, merhumun kapudan paşalığı zamanındaki faaliyetinden bahsetmeyeceğim. Selim III.'in padişah olduğu zaman, Halil Hamid Paşa'nın teşebbüsü ile yapılacak saltanat tebeddülüne mani olup, Abdülhamid'i kurtaran Gazi Hasan Paşa'ya karşı padişah bir şey yapmamış, onun hizmetlerini göz önüne almış ve halkın memnuniyetsizliğini mucib olacak bir işe girişmeyerek, hayatına dokunmamıştır. Bu hususta belki de İshak Bey'in yazdığı mektubun tesiri olmuştur. Hasan Paşa devam etmekte olan Rusya — Avusturya harbi bitmeden evvel, kaptanlıktan alınarak, İsmail şeraskeri olmuş ve orada ruslara karşı bir de muzafferiyet kazanmış ve 1204 rebiulevvel iptidasında kethüda Hasan Paşa'nın yerine sadriazam tayin edilmiştir.¹ Sadriazamlıkla orduda bulunması Ruslar üzerinde bir korku tevhit ettiğinden, iki buçuk aylık sadareti zamanında düşman taarruz edememiştir. Vefatı 14 receb 1204 (nisan iptidaları, 1790) te ve kabri Şumnu'da yaptırdığı bektâşî tekkesindedir.

Hasan Paşa öldükten sonra, üzerindeki mirî mukataalardan gerek başlı başına ve gerek müşterek olan malikânelerin miktarı ve gelirleri pek mühim bir yekûn tutmakta olduğu görülmüştür.² Terkettiği atlarının adedi kırk sekiz olup, hepsi muhtelif renkte cins atlardı; içlerinde 555, 400, 300 kuruşa satılan kıymetlileri vardı. Yalnız atların satılmasından hasıl olan para 13508 kuruş etmiştir ki, zamanına göre, mühim bir paradır.³ Kendisinden ümit edildiği kadar para çıkmamıştır.

²⁰ 1204. senesinde Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya sadaret tevcihi fermanı ile kürk ve kılıcı teslim memur olan küçük Hüseyin Ağa'ya Hasan Paşa, ikramen, senevî 40 kese akçe getiren bir malikâne ile bir mücevherli hançer ve 1000 altın verilmiştir (Yazma mecmua, 71). Bu kayıt Hasan Paşa'nın serveti hakkında ufak bir misaldir. Kaptanlıktan azlinden sonra, Sultan Selim'in kendisini mutlak surette öldüreceğinden endişe eden tamakâr Hasan Paşa'nın sadriazam tayin edilmesi kendisine bu fedakârlığı yaptırmıştır.

²¹ Dahiliye vesikaları, Başvekâlet Arşivi, M. Cevdet tasnifi, nr. 12326.

²² Dahiliye vesikaları, Başvekâlet Arşivi, M. Cevdet tasnifi, nr. 11152.

Buna da sebep mevcut nakdinin çoğunu Özi seraskerliğinde iken sarfetmesidir.¹

Gazi Hasan Paşa'nın hastalanarak, vefatına ve muhallefatına dair vesikalar vardır.

Sadriazam olan Gazi Hasan Paşa hastalandığı zaman, 12 recep 1204 tarihi ile sadriazam kethüdası tarafından İstanbul'da sadriazam kaymakamına gönderilen mektupta şöyle denilmektedir:

„Sadriazam ve serdar-ı ekrem ... hazretleri altı, yedi gün mukaddem tebdilen Varoş tarafına azimetlerinde şiddet-i berd ve hiddet-i sermaden nâşi mizac-ı âlilerine inhıraf ârız olup, lâkin bilûtfillâhi teâlâ ... gün begün mizacsızlıkları mübeddil-i sihat ve âfiyet olmağla, bu keyfiyet şayet ahâr taraftan hilâf-ı vaki-i istimâ' ve şüyu ile baisi halecan-ü endişe olmamak için, hakikat-i hâl ifadeye ibtidar olunduğu ve biavnillâhi teâlâ bir kaç güne dek külliyyen şifayab olup, kâffe-i umurun idare ve tesviyesine binnefis ikdam buyuracakları...“.²

Fakat Hasan Paşa hastalıktan kurtulamayarak, recebin 14. salı gecesi vefat etmiş ve ordu erkânının kararı ile Rusçuk muhafızı Hasan Paşa ordu kaymakamlığı için Şumnu'ya davet edilmiştir.³

Gazi Hasan Paşa'nın muhallefatına dair ordudaki sadriazam kaymakamı Rusçuklu Şerif Hasan Paşa tarafından İstanbul'daki rikâb-ı hümayun kaymakamına yazılan kaimede şöyle deniliyor:

„İşbu mâh-ı receb-i şerifin 14. salı gecesi saat 2 de sadriazam Gazi Hasan Paşa hulûl-i eccl-i mev'udı ile irtihali-dâr-i beka

¹ Bu hususa dair Abdülhamid I. ve Selim III. devirlerini takvimî tarzda hulâsa eden bir mecmuada (s. 78) şöyle denilmektedir: „1204 receb 15 inde ordû-yı hümayun'a sadriazam ve serdar-ı Ekrem Cezayirli Hasan Paşa vefat itdiği İstanbul'da şüyû' buldu. İstanbul'daki konağı mühürlenip, kapu kethüdası Süleyman Bey, kayın atası Hacı Osman Ağa ve bazirgânı ve sarrafı ve sair adamlar baş bakı kulluğunda ve gündüzleri defterdarla karşıya geçip eşya ve mali ihrac ile saray-ı hümayuna naklederlerdi. Hasan Paşa'nın zevcesinin haber virmesi ile evinin haremde odunluk altında bir mahal kazılarak bir kazan içinde bin kise akçelik altın çıkmış ve sarrafından 900 kise akçesi alınmış bütün mevcud eşyası ve parası ve mücevheratı 4000 kise akçeye balığ bile olmamışdı. Kasımpaşa'daki konağı ile Öküz limanındaki yalı zevcesinin üstünde olmağla, anlara vaz'-ı yed olunmamışdır. 16 sene kapudanlığı ve hem hünkâr babalığı (atabeg) olup ve senede 1000 kise akçeden mütecaviz malikanesi olmağla, bu miktar az para çıkması her kesi istiğraba düşürmüş idi; lâkin kapudan paşalıktan azl olunup sefer-i hümayuna tayin olunduktan sonra, çok mal sarfylemişti“. Sureti vesikalar arasında görünen hazinedarı kapucu başı Süleyman Ağa'nın ifadesi yukarıki mütalâayı oldukça okşamaktadır.

² Sadaret mektupçuluğu defteri, nr. 4.

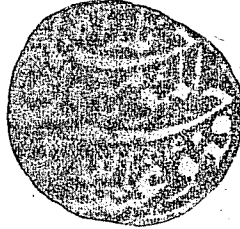
³ Sadaret mektupçuluğu defteri, nr. 4.

eyledikde, izzetlû defterdar efendi ruznamçe-i evvel efendi ve baş bakı kulu ağa ile evvel emirde müteveffa-i müşarünileyhin hazinesi olan mahalle varup ledettemhir cizye baş bakı kulu ağa muhafazasına tayin ve bâdehû Paşakapusu'nda (Ordudaki sadriazamın ikametgâhında) olan ve üzerinde çıkan şeyleri olduğu mahalde hey'et-i mecmuası ile tahrir ve her bir mahalline bekçiler nasb ve miftah ağası ve devatdar ve hazine kâtibinin haneleri dahi mühürlenüp levazım-ı tahaffuz ve intibahı riayet olundukdan sonra, Paşakapusu'nda olan eşyası memhûren mirî hazine addolunan kârgir Şerif Paşa medresesine naklettirildiğini ve canib-i hazret-i zillulahîden emr-i hümayun-ı şevketmakrûn sudur idinceye dek eşyay-ı mezkûrenin tahririne vaz-ı yed olunmayup, alâ halih-i muhafazasına ihtimam olunacağını ve hayvanatına dahi, evvelki gibi, baktırlacağını ve müteveffâ-yı müşarünileyhin hazinedarı kapucu başı Süleyman Ağa kiraren ve miraren istintak olundukda, hazinadar olalı yedi ay zarfında kâffe-i irad ve masarifini bilürüm, müfredatı üzere defterlerimde mukayyedir, hazinedarlığından evvel ahz-ü itasını bilmem, hal-i hayatında benim nem var ise, tersanede konağımda olan taş mahzendedir idi ve miftahlarını daima beraber gezdirirdi, hattâ geçenlerde mahzenin miftahlarını virüp, silâhdarını gönderdi; mücevherat pîştahasını getirdüp, içinde olan mücevherata birer kerre bakup bir pırlanta ve bir yakut ve bir zümrüt yüzük ve bir sagir ve bir kebir hançer bu tarafda alıkoyup, kusurunu yine pîştahmaya vaz' ve bazı mahallerden gelen tâka (= kumaş topu) dahi cem ile silâhdar-ı merkume teslimen, cümlesini İstanbul'a gönderüp mahud taş mahzene vaz itdi; bundan maada mahzenin içinde ne var ne yok bilmem deyü hatm-ı kelâm ile zikr olunan miftahları teslim eylediğini ve müteveffâ-yı müşarünileyhin kapudanlığında kendüyü Mısır'a gönderüp, hâlâ Mısır valisi İsmail Paşa hazretlerinden on bin nısfîye ve otuz beş bin bütün altın olmak üzere, kırk bin Mısır altunu alup meşayih-i mısriye meşahirinden Şeyh Murtaza Efendi'ye vedîaten bırakup, yedinden aldığı senedi götürüp, müteveffa-i müşarünileyhe teslim idüp, lâkin sened-i mezkûr ne mahalde kaldığı malûm olmamağla, şeyh-i mumaileyh zikrolunan altunları ketm ider ise, kendünün hisab ve kitabı sual ve cevabı tamam oldukdan sonra, devlet-i aliyye tarafından mübaşir olarak tayini irade buyurulur ise, varup taleb eyledikde, şeyh-i mumaileyh inkâr idemeyeceğini ve müteveffa-i müşarünileyhin hin-i vefatında yanındaki çekmecesinde

olan mikdar-ı cüz'î ecnas altundan maada, hazinesinde mevcudu alettahmin iki yüz kiseye baliğ olacağını kezalik hazinedarı mumaileyh haber virmekle ziyade memûl iken böyle kalil olmasının sebebi sual olundukda, İsmail'den avdetinde hazinesinde bir para kalmayup, hattâ yirmi beş kise istidane idildiğini ve badehu İstanbul'dan akça getirüp, deyn-i mezkûru edâ ittiğini ve işbu iki yüz kise mikdarı akçe dahi sedaretde cevaiz ve avaidinden gayr-i ez masraf müctemi olan akçedir deyû ifade-sini natık mumaileyh defterdar efendinin takdim eylediği takriri ve zikrolunan miftahlar savb-ı müşirilerine ib'as olunmağla, keyfiyeti rikâb-ı müstetâb-ı şahaneye arz ve takdim ile ne vechile emr-ü irade-i şahane sudur ider ise, öylece harekete himmet ve suret-i irade-i hümayunı taraf-ı halisanemize dahi tahrir ve işaret buyurmaları siyakında kaime. Fi. 16 b. (receb) sene 204“.

Gazi Hasan Paşa'nın talik hat ile hakkedilmiş zat mührü şu tarzdadır:

ما رآه المؤمنون حسناً فهو عند الله حسن .

I. Cezayirli Gazi Hasan Paşa.

IV. Gazi Hasan Paşa'nın timar tevcihi için hükûmete gönderdiği tersane buyrulduusu ve cereyan eden muamele.